

Deltaplan Agrarisch Waterbeheer

JAARVERSLAG 2017

INHOUD

Voorwoord	p.05
1. Voortgang DAW in 2017	p.06
2. Even voorstellen: de leden van het Supportteam DAW	p.13
3. DAW Viewer geeft inzicht in KRW-opgave	p.18
4. BOOT-lijst in 2017 uitgebreid met meer praktische maatregelen	p.20
5. De ontwikkeling van Hydrometra tot de 'Keukentafeltool'	p.22
6. De Waterkaravaan: inspireert en verbindt	p.24
7. Meer bezoekers in 2017 voor www.agrarischwaterbeheer.nl	p.26
8. DAW-betrokkenen op excursie in Brabant	p.28
9. Samenwerking stimuleert	p.30
10. De succesfactoren van het Friese project Schoon Erf, Schoon Water	p.32
11. Maatlat Schoon Erf	p.34
12. Project 'Schoon erf, schone sloot' werkt aan emissievermindering bloembollenerven	p.36
13. Belang van de bodem	p.38
14. DAW belangrijk in 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn	p.40
15. Het subsidieprogramma POP3, de rol van de provincies en de Adviesgroep Water	p.41
16. Intentieverklaring Delta-aanpak: een extra impuls voor DAW	p.42

Voorwoord

We zijn alweer vier jaar samen onderweg met het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer en we boeken vooruitgang! Dat blijkt ook uit dit Jaarverslag 2017, dat we u hierbij mogen aanbieden namens het Bestuurlijk Overleg Open Teelten en Veehouderij (BOOT). Immers, schoon water is een gemeenschappelijk belang van agrariërs en waterschappen: schoon water voor planten en dieren, vanwege de KRW maar ook het behoud van toelatingen van gewasbeschermingsmiddelen en het voorkomen van nog meer regels.

Sinds 2014 zijn meer dan 15.000 agrariërs actief in 250 projecten verspreid over het gehele land. Zij doen dit in samenwerking met diverse partijen. Ook op politiek en bestuurlijk niveau boeken we vooruitgang. Zo zijn we er enorm trots op dat DAW een serieuze erkenning heeft gekregen bij het nieuwe Kabinet. Onze DAW-aanpak is meegenomen in het Regeerakkoord en daarmee hebben we het vertrouwen gekregen om door te gaan. Eind vorig jaar spraken we met het Ministerie van IenW en het Kadaster af om de uitvoering van DAW tot en met 2019 te ondersteunen met het zogenoemde Supportteam DAW. Ook dit biedt stabiliteit.

We kunnen en moeten verder bouwen met deze resultaten in het nieuwe jaar. Want nog altijd voldoet een deel van ons grond- en oppervlaktewater niet aan de normen. Komende jaren is het belangrijk om te kijken of de maatregelen de gewenste resultaten opleveren.

Ook waterbewustwording is iets waar waterschappen en agrariërs samen aan werken, bijvoorbeeld door gezamenlijke monitoring: dat zorgt voor een fijnmaziger meetnet en een beter handelingsperspectief voor de ondernemer. Wij gaan ervoor en rekenen op uw medewerking.

Maar kijk eerst met ons terug in het Jaarverslag 2017!

Jacob Bartelds, LTO Nederland

Ingrid ter Woorst, Unie van Waterschappen

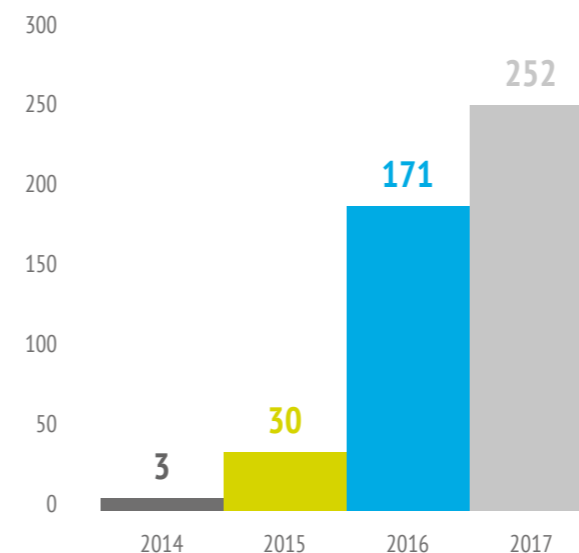
Voortgang DAW in 2017

1

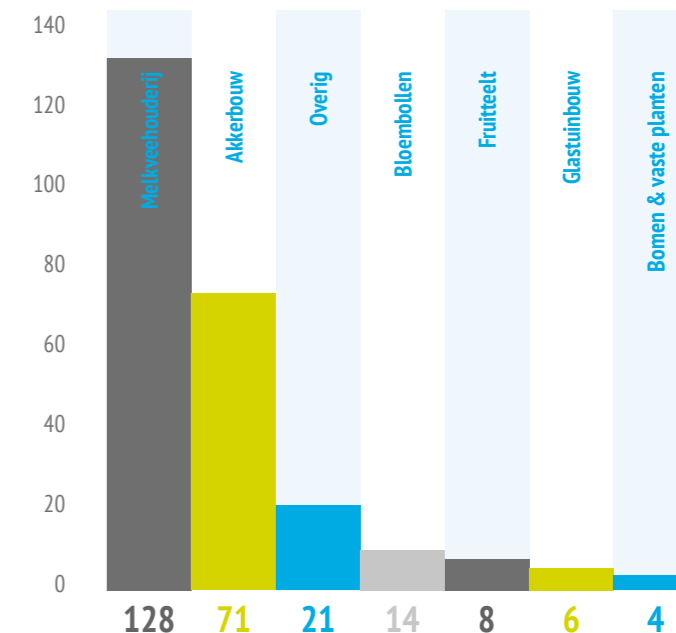
Steeds meer agrariërs zijn zich bewust van de noodzaak van goed en voldoende zoetwater. Ze beseffen dat ze daar zelf invloed op hebben. Daarom groeit het aantal agrariërs dat hun kennis wil vergroten. Kennis om meer inzicht te krijgen in welke effectieve maatregelen zij op hun bedrijf kunnen toepassen. In projecten gaan we hiermee samen met de agrariërs aan de slag. In dit hoofdstuk wordt de voortgang van het DAW weergegeven aan de hand van enkele kentallen. Deze kentallen geven geen inzicht in het restant van de opgave, want het gaat hier om een terugblik. Het restant van de opgave is beschreven in de DAW-impuls (zie hiervoor ook pagina 20) en moet ons zicht geven op de totale opgave en de daartoe te nemen maatregelen. Op basis daarvan wordt er explicieter gestuurd op het eindresultaat.

Lopende projecten

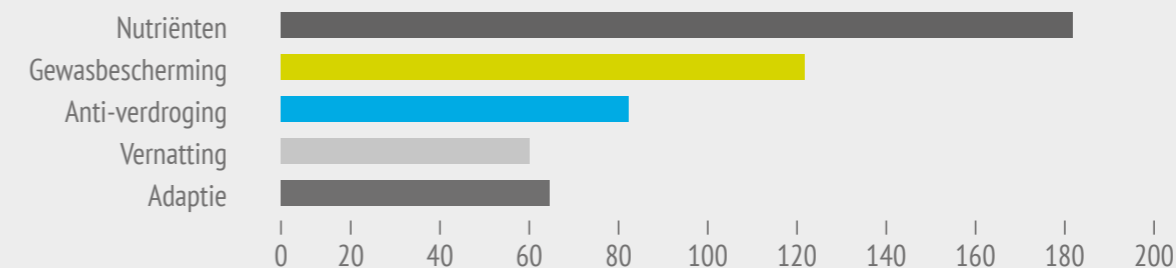
Het aantal lopende projecten is het afgelopen jaar met ruim 80 toegenomen tot over de 250.

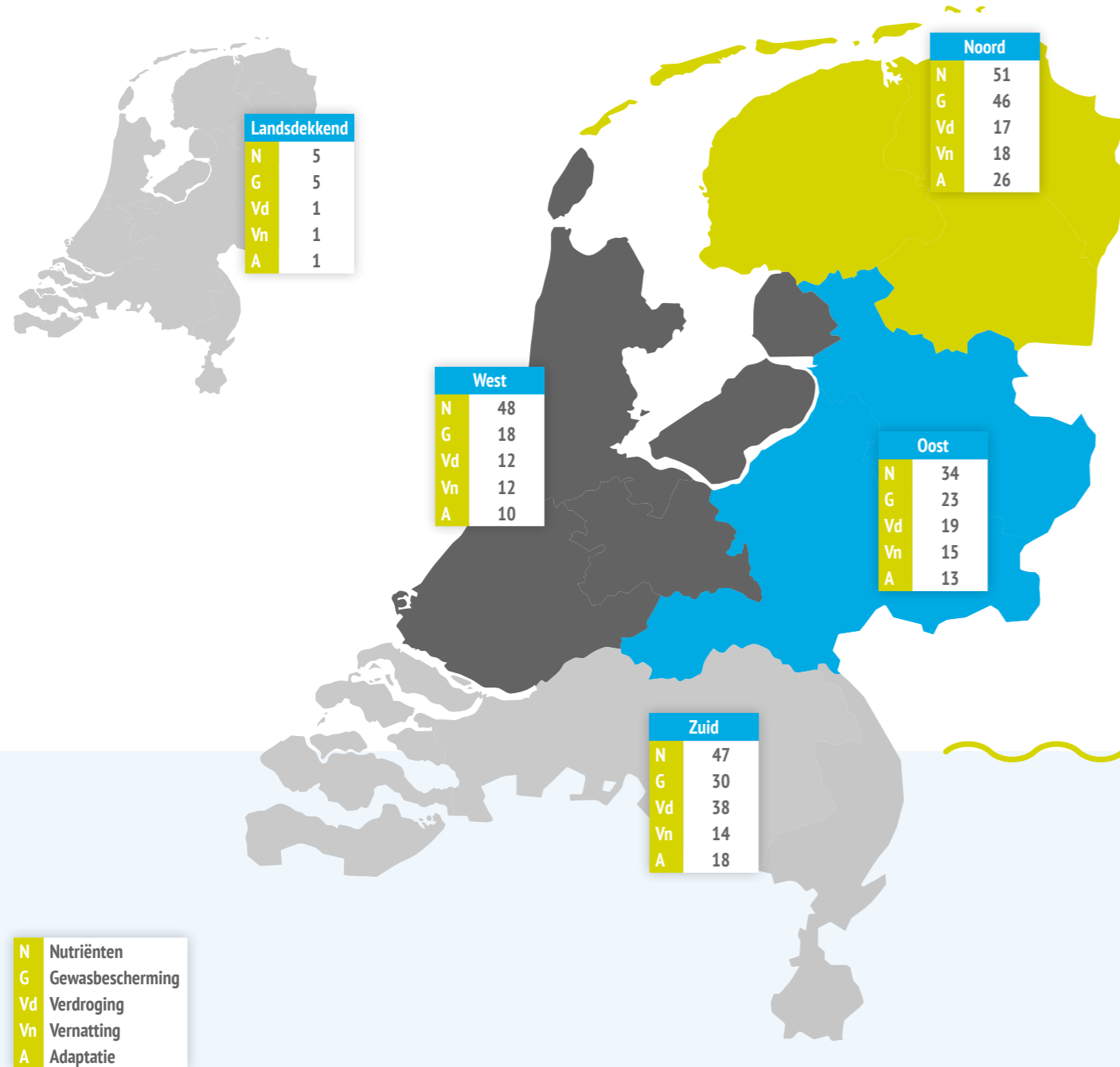
De verdeling van de projecten over de diverse sectoren en de doelen.

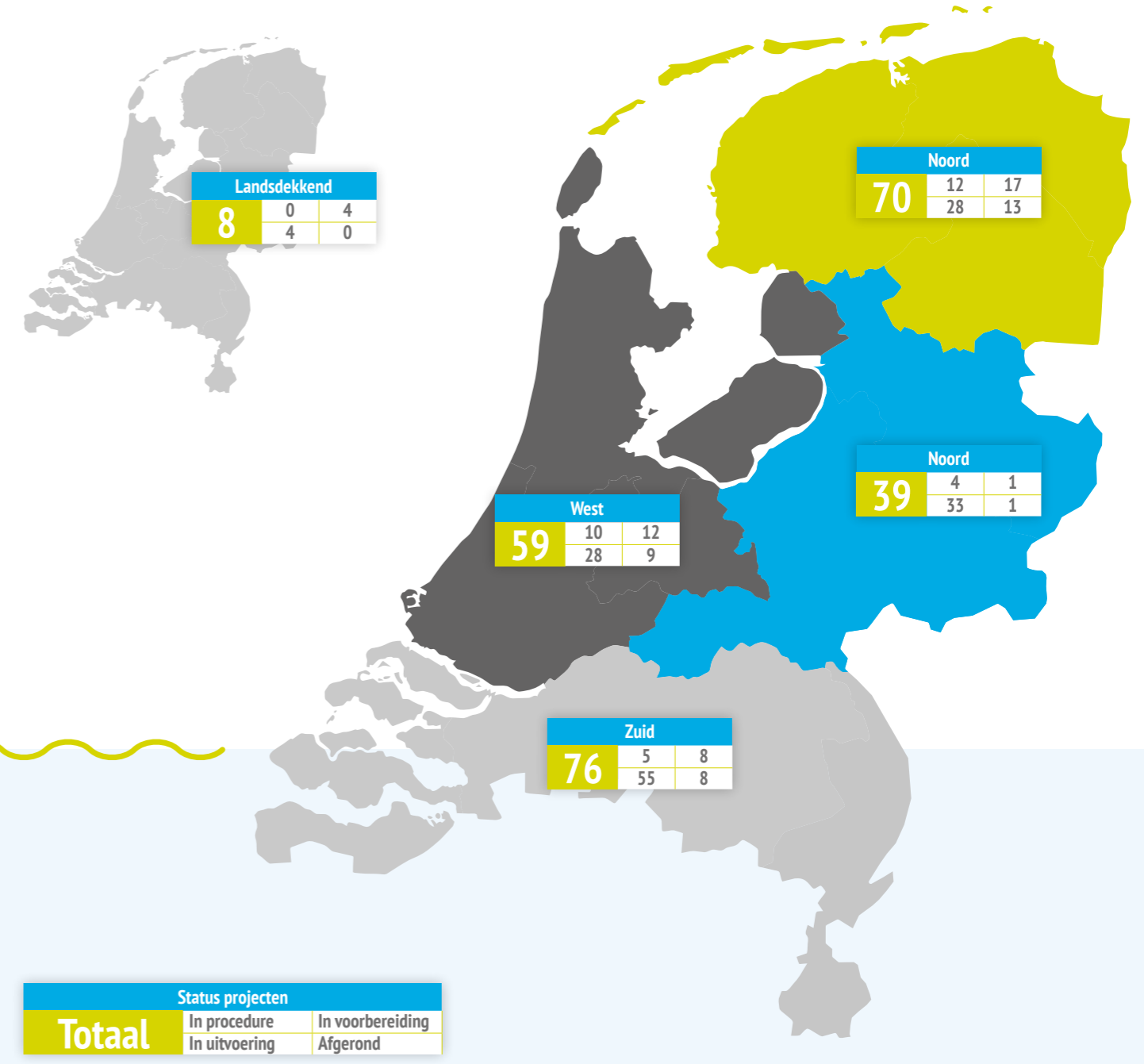
Hieronder is de verdeling van de projecten weergegeven over de doelen van het DAW. Agrariërs werken in projecten vaak aan meerdere doelen. Dit maakt dat de optelling van de aantallen per opgave groter is dan 250.

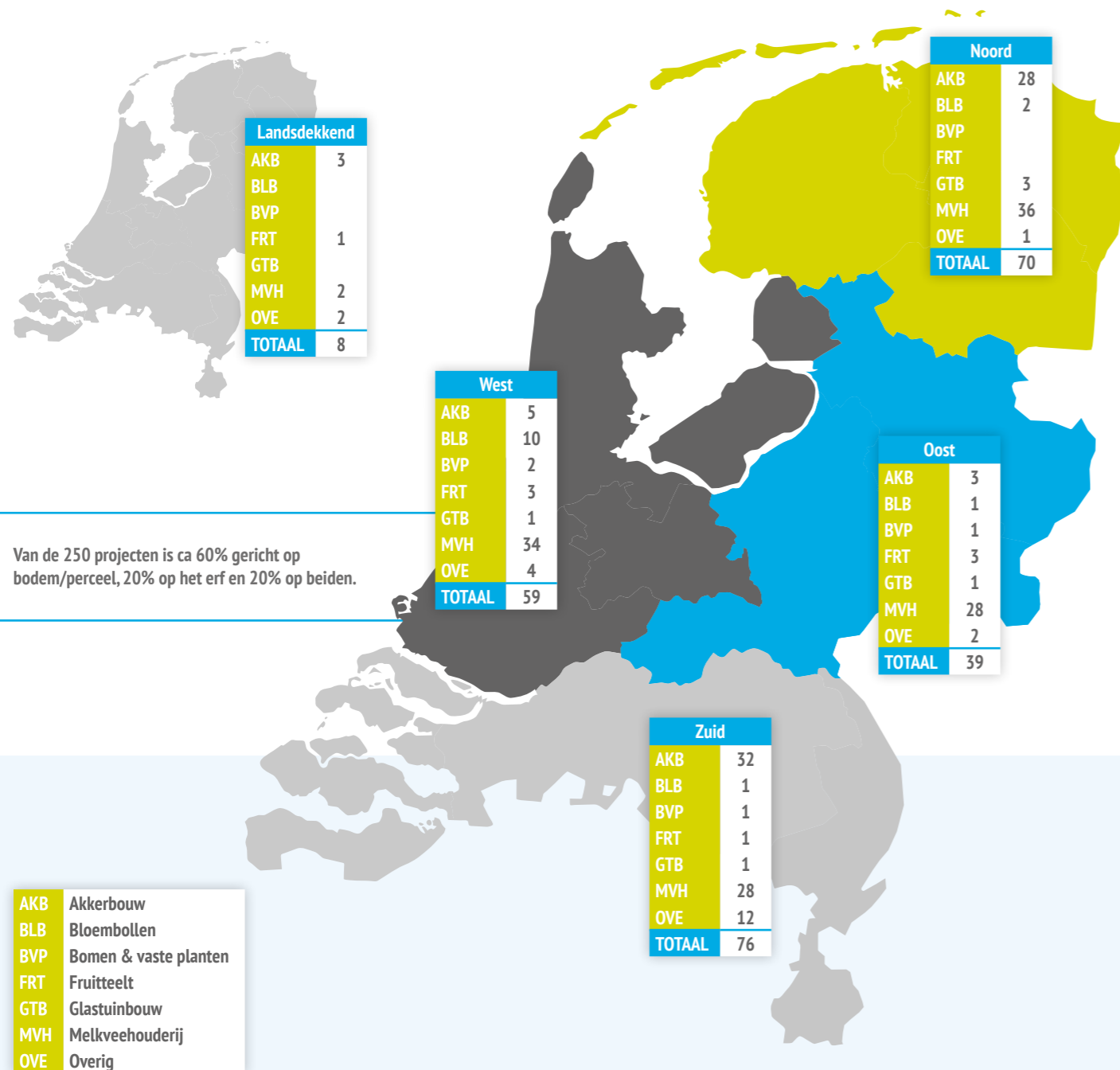
Verspreiding projecten per doel over regio

De status per project

De verdeling van de projecten over de diverse sectoren en regio's

Van de 250 projecten is ca 60% gericht op bodem/perceel, 20% op het erf en 20% op beiden.

Verdeling meest gehanteerde maatregelen

Hieronder is een verdeling weergegeven van de meest gehanteerde maatregelen per opgave. Opvallend hierin is dat bij alle opgaven de kennisoverdracht bovenaan staat. Kennisoverdracht is essentieel omdat agrariërs hiermee inzicht krijgen in de mogelijkheden en effectiviteit van maatregelen. Steeds meer informatie over effecten op het grond- en oppervlaktewater komt uit lopende projecten. Langlopende projecten geven steeds meer informatie over de bedrijfsresultaten bij een op bodem- en waterbeheer gerichte bedrijfsvoering.

Verminderen verlies nutriënten (totaal 185 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	66
Landelijk uitrollen Vruchtbare Kringloop over alle sectoren. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied.	34
Herinrichting erf en aanleg opvangvoorziening voor tegengaan erfafspoeling (meer dan wettelijk verplicht / afdwingbaar)	20
Investeringen met betrekking tot precisiebemesting	15
Voeg compost of andere OS verhogende bronnen toe	11
Verminderen verlies gewasbeschermingsmiddelen (totaal 122 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	55
Aanleg voorzieningen om erf/bedrijfswater te zuiveren (meer dan wettelijk verplicht / afdwingbaar)	15
Herinrichting erf en aanleg opvangvoorziening voor tegengaan erfafspoeling (meer dan wettelijk verplicht / afdwingbaar)	14
Aanleg droge bufferstroken (breder dan wettelijk voorgeschreven / mest- en spuitvrij) langs water	9
Investeringen in sensorgestuurde of andere selectieve en/of gerichte spuitapparatuur	9
Verminderen verdrogingschade (totaal 87 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	28
Water vasthouden in een kavelsloot door: plaatsen LOP-stuw, of verhogen bestaande duiker, of deze volledig te dempen, of verhogen van de slootbodem.	13
Aanleg regelbare/ peilgestuurde drainage evt. in combinatie met klimaatadaptieve regelbare drainage	11
Investeringen in gerichte watergeefsystemen	10
Investeringen met betrekking tot infiltratie via onderwaterdrainage (bv. veenweidegebied)	8

Verminderen natschade (totaal 60 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	18
Investerings met betrekking tot infiltratie via onderwaterdrainage (bv. veenweidegebied)	9
Water vasthouden in een kavelsloot door: plaatsen LOP-stuw, of verhogen bestaande duiker, of deze volledig te dempen, of verhogen van de slootbodem.	7
Aanleg regelbare/ peilgestuurde drainage evt. in combinatie met klimaatadaptieve regelbare drainage	6
Gebiedsgericht bedrijfswaterplan opstellen. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied.	6

Klimaatadaptatie (totaal 68 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	26
Landelijk uitrollen Vruchtbare Kringloop over alle sectoren. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied.	11
Investerings met betrekking tot infiltratie via onderwaterdrainage (bv. veenweidegebied)	8
Aanleg regelbare/ peilgestuurde drainage evt. in combinatie met klimaatadaptieve regelbare drainage	8
Gebiedsgericht bedrijfswaterplan opstellen. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied.	6

Effecten van maatregelen

Hoe effectief maatregelen zijn, laat zich moeilijk voorspellen. Dit is zeer afhankelijk van de lokale situatie. Onder meer de ligging van het bedrijf in het watersysteem, de bodemsoort, de teelten en professionaliteit zijn parameters die de effectiviteit beïnvloeden. Naarmate meer ervaring wordt opgedaan met de maatregelen, gekoppeld aan meer gemeten informatie, kunnen naar verwachting in de toekomst hier wel uitspraken over worden gedaan.

Deelname

Het aantal deelnemende agrariërs aan projecten is moeilijk te monitoren. Velen maken deel uit van meerdere projecten, bijvoorbeeld omdat gebiedsprojecten vanwege POP3-systematiek uitgesplitst moeten worden op basis van de provinciale openstellingen. Of omdat gebiedsprojecten en provincie-brede projecten elkaar soms overlappen. Daarbij is deelname in de initiatieffase veel minder 'hard' dan projecten die in uitvoering zijn. Met andere woorden: tijdens de initiatieffase is het aantal afvallers groter dan in de uitvoeringsfase.

Een raming van het aantal deelnemende agrariërs van 15.000 is realistisch. Ook buiten de DAW-projecten zijn agrariërs actief met landbouw-watemaatregelen. Deze groep hebben we (nog) niet in beeld.

2 Even voorstellen: de leden van het Supportteam DAW

LTO Nederland, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het Kadaster hebben in 2017 een samenwerkingsovereenkomst gesloten om het Supportteam DAW meerdere jaren te ondersteunen. De leden van het Supportteam DAW werken verspreid over het hele land samen met agrariërs aan maatregelen in de bedrijfsvoering die bijdragen aan het verbeteren van water- en bodemkwaliteit. Daarnaast faciliteert het Supportteam DAW ook het gesprek tussen boeren en waterschappen, om onder meer kennis over te dragen, bewustwording te creëren en concrete projecten van de grond te krijgen. Het team bestaat uit de DAW-programmamanager, zeven DAW-regiocoördinatoren en adviseurs op het gebied van Subsidies (POP3), Communicatie, Landbouw, Water, Monitoring, Verantwoording en Rapportering, Mest, Bodem en GIS.

Geert de Groot (LTO Nederland)
Programmamanager

'Vroeger speelde ik met veel plezier handbal. Als handballer ben je altijd afhankelijk van je ploeggenoten die om je heen in het veld staan. Ook als programmamanager kan ik het niet alleen en moeten we het als team doen. Ik krijg er energie van om samen successen en resultaten te behalen. In Nederland zijn landbouw en water onze twee topsectoren. Dit betekent ook dat we in staat moeten zijn om met elkaar die twee optimaal met elkaar te verbinden. Het DAW is een prachtige voorziening voor boeren om dit te realiseren en een hulpmiddel om stappen te maken in het verduurzamen van hun bedrijf. Ik ben dan ook zeer gemotiveerd om met dit team de boeren hierbij te ondersteunen.'

Servaas Damen (Rijkswaterstaat Water, Verkeer en Leefomgeving)

Adviseur landbouw

'Mijn werk binnen het Supportteam richt zich met name op activiteiten die liggen op het grensvlak van beleid en uitvoering. In het coördinatorenoverleg licht ik regelmatig toe hoe het beleid in elkaar zit en waarom. In de praktijk haal ik weer op wat niet goed werkt en kaart dit vervolgens aan in Den Haag. Wat ik zo mooi vind aan het DAW, is dat er met veel mensen vanuit verschillende organisaties bottom-up gewerkt wordt om de waterdoelen te halen. Boeren en waterschappen zijn gemotiveerd om samen aan de slag te gaan met het verbeteren van de waterkwaliteit en -kwantiteit door allerlei initiatieven te nemen en projecten op te zetten. Het wordt ze niet van bovenaf opgelegd.'

Annet Terpstra (LTO Nederland)

Communicatieadviseur

'Ik heb in het Supportteam de taak om alle communicatie over het DAW te coördineren en ervoor te zorgen dat het platform zo optimaal mogelijk wordt ingezet. Daarnaast verzorg ik de mediacontacten. Ik vind het leuk om mensen en kennis met elkaar te verbinden. Een mooi voorbeeld is de projectenkaart op de vernieuwde website. Mensen reageren enthousiast op deze tool, omdat ze nu in een oogopslag zien welke mooie DAW-projecten er zijn in hun eigen omgeving. Dit maakt het voor hen ook eenvoudiger om gericht een excursie te organiseren, bijvoorbeeld met de Waterkaravaan-bus. Door de inzet van communicatiemiddelen bereik je overheden, boeren en waterschappen. Mensen die enthousiast worden om zelf aan de slag te gaan.'

Gerbrand van 't Klooster (LTO Nederland)

Gedelegeerd opdrachtgever

'Als gedelegeerd opdrachtgever zorg ik voor de bestuurlijke afstemming tussen het Supportteam en onze eigen organisatie, onze portefeuillehouders van LTO Nederland, de betrokken ministeries en overheden. Ik zie dat we in het DAW echt stappen vooruit zetten. De regiocoördinatoren zijn steeds beter in staat om samen met boeren te werken aan de voorbereiding en soms ook uitvoering van projecten. We worden door de overheid serieus genomen, met als resultaat een waardevolle vermelding in het regeerakkoord. Ook merk ik dat bij boeren en waterschappen steeds meer enthousiasme ontstaat om met elkaar aan de slag te gaan. Het DAW is heel praktisch en 'down to earth'. Dat werkt.'

Carlo Vromans (Kadaster)

Subsidieskundige

'In mijn rol als subsidieskundige kijk ik of DAW-projecten gefinancierd kunnen worden door POP3-subsidies of andere fondsen en adviseer ik regiocoördinatoren en aanvragers hierin. Daarbij kijken we ook welke regelingen we toegankelijk kunnen maken voor boeren. In de agrarische sector draait het om 'license to produce'. De maatschappij vraagt van de agrariër om een goede rentmeester te zijn van zijn grond. Bodem en water zijn de belangrijkste productiemiddelen voor de boer. Als hij hier niet zorgvuldig mee omgaat, snijdt hij zichzelf in de vingers. Het doel van DAW is dan ook dat agrariërs bewust gaan boeren en zelf de regie in handen houden. Ik word er enthousiast van dat we met het DAW hier invulling aan geven en partijen samenwerken om succesvolle projecten op te zetten.'

Eric Slangen (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland)

Trekker van regionale programmering

'De relevante kennis en data die we in huis hebben bij RVO zet ik in ten behoeve van het DAW. Zo voeren wij op dit moment gesprekken met waterschappen en andere partijen over de DAW Viewer. Dit is een digitale "kaartenatlas", waarin we onderzoeksresultaten van kennisinstituten en meet- en monitoringgegevens van waterschappen samenvoegen. Met deze tool wordt inzichtelijk gemaakt welke gebieden voor de opgave van DAW urgent zijn. Samen met de waterschappen willen we zo komen tot een regionale programmering. De grootste kracht van het DAW is dat boeren en waterschappen elkaar steeds meer vertrouwen en weten wat je met elkaar kunt bereiken. Waterschappen zien boeren niet langer als het probleem, maar als een belangrijk deel van de oplossing. En omgekeerd hebben boeren meer respect voor het waterschap.'

Onze DAW-regiocoördinatoren

Regiocoördinator Ton Kraakman

Provincie Flevoland en Noord-Holland

'Ik vind het belangrijk dat we als sector niet met de vinger wijzen naar andere partijen als het gaat om het vraagstuk rondom water, maar zelf de handschoen aantrekken. Verbeter de wereld en begin bij jezelf. Onder meer door actief aan de slag te gaan met de wateropgaven die er liggen. Als verbinder tussen waterschappers, ondernemers en bestuurders draag ik er zorg voor dat de wateropgaven op de agenda's komen. Hierin werk ik samen met waterschappen en andere collectieven in Noord-Holland en Flevoland. Een van de projecten waarbij ik betrokken ben, is het ontwikkelen van een digitaal landbouwportaal voor Noord-Holland. Alle ondernemers in dit gebied hebben straks toegang tot dit portaal. Hierin komen de thema's erfafspoeling, gewasbeschermingsmiddelen en bodemaatregelen aan de orde. Bovendien is het een mooi alternatief voor de ingewikkelde POP3-aanvragen. Ondernemers kunnen in het landbouwportaal terecht voor inhoudelijke informatie over erf- en bodemscans, subsidies en het aanvragen van adviesgesprekken. Ik ben benieuwd hoe dit gaat uitpakken.'

Regiocoördinator Marc Balemans

Provincie Gelderland

'Ik wil als regiocoördinator graag mijn steentje bijdragen aan een duurzame toekomstbestendige landbouw. De maatschappij heeft het buitengebied heel hard nodig voor de productie van voedsel en ontspanning. Dat kan je alleen doen als de randvoorwaarden goed zijn. Een gezonde bodem, voldoende water en een goede waterkwaliteit. Als regiocoördinator zorg ik ervoor dat partijen bij elkaar gebracht worden en de ideeën omgezet worden in een project. Niet alleen waterschappen en boeren, maar ook provincies spelen een cruciale rol in het opzetten van projecten, onder andere met financiering. Een van de projecten waarbij ik betrokken ben, is de aanpak in de grondwaterbeschermingsgebieden. Er is een bestuursovereenkomst vanuit het zesde nitraatactieprogramma opgesteld. Hiervoor moet per provincie een uitvoeringsovereenkomst komen. Zo maken we duidelijk welke maatregelen de boeren gaan nemen om ervoor te zorgen dat er minder nitraat uitspoelt naar het grondwater. Gebiedsspecifiek, probleemgestuurd en concrete actie. Wij willen hier de basis leggen om met vier tot zes projecten aan de slag te gaan.'

Regiocoördinator Arend Jan Cuperus

Provincie Limburg

'Water is een bijzonder iets. Daarbinnen is het werken aan de bodem essentieel om de waterkwaliteit- en kwantiteit te verbeteren. De bodem bestaat uit zoveel elementen en processen. Agrarische ondernemers ondersteunen om alles uit de bodem en het bedrijf te halen, vind ik het mooiste wat er is. Met financiering van de provincie Limburg zijn we bezig met het opzetten van waardenetwerken. Dit zijn kleine groepen ondernemers, die aan de slag gaan met een bepaald onderwerp. Eén daarvan is het waardenetwerk 'Plantsapmetingen in de volleggrondsteelt'. In dit waardenetwerk gaan ondernemers de bodem in balans brengen door middel van een goede basisbemesting en gedurende het teeltseizoen de mineralenbemesting finetunen met behulp van plantsapmetingen. Door deze waardenetwerken en projecten komen ondernemers tot andere inzichten. Die zowel goed zijn voor het bedrijf als de waterkwaliteit. Die omslag is mooi om te zien.'

Regiocoördinator Bouwe Bakker

Provincie Friesland

'In mijn overtuiging heeft de landbouw belang bij schoon water. Agrarische ondernemers willen niet dat mineralen en gewasbeschermingsmiddelen voor de gewasteelt, terecht komen in het oppervlakte- of grondwater. Dat is voor hen puur verlies. Ze zijn gebaat bij een zo efficiënt mogelijke bedrijfsvoering en gebruik van middelen. Maar om dit te realiseren is nog niet zo eenvoudig. Zo ondervindt de landbouw steeds meer last van weersextremen en klimaatverandering. Hier moeten we met elkaar antwoorden op formuleren door projecten te bedenken die direct aansluiten bij de behoeften van de boeren. Ik vind het een mooie uitdaging. Een van de projecten waarbij ik betrokken ben, werkt aan het toepassen van peilgestuurde drainage en onderwaterdrainage. Ik ben ervan overtuigd dat deze techniek om het watersysteem te optimaliseren de komende decennia door de landbouw breed zal worden gedragen. Met deze nieuwe vormen van drainage en infiltratie kunnen we de grondwaterstand optimaliseren, waardoor agrarische ondernemers hun mineralen optimaal kunnen benutten, de bodem gezond blijft en minder gewasbeschermingsmiddelen nodig zijn.'

Regiocoördinator Marieke van Leeuwen

Provincie Zuid-Holland en Utrecht

Als regiocoördinator vervul ik een brugfunctie tussen waterschappen en boeren in het gebied. Ik weet wat er speelt en welke projecten er zijn, waardoor het makkelijker is om verbindingen te leggen. Een belangrijke uitdaging is om de kaders van de opgaven concreter te maken. Wanneer zijn de doelen behaald en welk aandeel heeft de landbouw hierin? Dan weten we waar we naartoe werken met z'n allen. Waar de landbouw van oudsher de naam heeft wat conservatief te zijn, laat de sector nu zien te willen innoveren en vernieuwen, zonder te schaven aan het verdienmodel. We moeten onze economie draaiende houden en verbeteren, met minder effecten op het milieu. Mijn rol ligt vooral in het ontwikkelen en opstarten van projecten. Een van de projecten die inmiddels in volle gang is, is 'Investerings Bewust boeren Rijnland'. In dit project helpen we ondernemers met het doorvoeren van diverse erfafspoelingsmaatregelen zoals persapputten en spoelplaatsen, maar ook bijvoorbeeld drinkbakken tegen uittrapping van slootkanten.'

Regiocoördinator Johan Elshof

Provincie Brabant en Zeeland

'Agrarische ondernemers hebben een oplossing voor veel maatschappelijke vragen. Niet alleen omdat ze tweederde deel van de Nederlandse grond in gebruik hebben, maar ook omdat ze innovatief zijn en maatschappelijke wensen kunnen koppelen aan ondernemerschap. Veel boeren zijn daar al mee bezig, maar ze zijn vaak te bescheiden om het te laten zien. Door projecten, diensten en eigenstandige activiteiten van agrarische ondernemers ontstaat er een beweging. Die beweging wil ik graag stimuleren en aanjagen. De bedoeling is om de verbetering van het bedrijfsresultaat te koppelen aan vermindering van emissies, droogteschade en wateroverlast. Projecten als Brabant Bewust en Schoon Water zorgen voor efficiënter gebruik van mineralen en middelen. Daardoor verminderen de emissies. Een ander aandachtspunt is een goede zoetwatervoorziening. In provincie Zeeland is de hoeveelheid zoetwater schaars. Het project GO-FRESH is een mooi voorbeeld waarin we zorgen voor een ondergrondse opslag van zoetwater, bijvoorbeeld met drains onder het perceel of in de diepere ondergrond.'

Regiocoördinator Jurgen Neimeijer

Provincie Overijssel en Zuid Drenthe

'Waterschappen, agrarische ondernemers en andere betrokken partijen spreken hun eigen taal en hebben elk hun eigen aanpak en belevingswereld. De verschillen zijn soms groot. Als regiocoördinator ga je op zoek naar de gemeenschappelijke deler om de waterkwaliteit- en kwantiteit te verbeteren. Ik treed dan op als 'vertaler'. Veel belangen zie ik bijvoorbeeld terugkomen in de bodem. Aan de ene kant heb je het verbeteren van de waterkwaliteit en drinkwatervoorziening en aan de andere kant een goede bewerkbaarheid en hoge opbrengsten. De gemeenschappelijke deler: het beperken van mineralenverliezen en uitspoeling van gewasbeschermingsmiddelen. Een van de projecten waar ik trots op ben, is Vruchtbare Kringloop Overijssel. Hier doen maar liefst 460 melkveehouders aan mee. Zij worden bewust gemaakt van de waarde van de bodem. Zij leren aan welke knoppen zij kunnen draaien om de bodem te verbeteren. Dat heeft een groot positief uitstralend effect richting de omgeving en levert een enorme bijdrage aan het verbeteren van het watersysteem.'

Caroline Schrandt

Provincie Groningen en Noord Drenthe

'Als regiocoördinator is geen dag hetzelfde. Je bent continu aan het schakelen met verschillende partijen, zoals waterschappen, de provincie en de boer zelf. Ik ben er ook vooral om verbinding te maken tussen beleid en praktijk en zo weer een stap verder te komen. Goed luisteren is een belangrijke eigenschap die je als regiocoördinator nodig hebt om te weten wat er leeft en nodig is. Voldoende en schoon water is belangrijk voor iedereen. Ik vind het mooi dat de land- en tuinbouw zelf het initiatief heeft genomen om daar samen met waterschappen aan te werken. Ik ben er trots op dat we als samenwerkende partijen steeds meer de neuzen dezelfde kant op hebben staan. In Drenthe hebben we meegedacht in de opstelling van de eerste regionale DAW-regeling in Nederland. De provincie Drenthe heeft daar echt zijn nek voor uitgestoken. We hebben hierdoor ideeën en projecten kunnen initiëren en indienen die goed in deze regeling passen en dicht bij de boer blijven, zoals projecten voor de vermindering van erfemissie. En Groningen zal spoedig volgen.'

DAW Viewer geeft inzicht in KRW-opgave

3

Om de opgave van DAW in beeld te krijgen, wordt voor een sectorale en gebiedsgerichte benadering gekozen. In de gebiedsgerichte benadering wordt water- en landbouw informatie met elkaar gecombineerd en gedeeld. Ter ondersteuning van de gebiedsgerichte benadering heeft RVO ten behoeve van DAW een tool ontwikkeld die openbare data en informatie ontsluit op een kaart. Dit wordt zichtbaar gemaakt in de DAW Viewer. Deze viewer geeft op een scherm diverse kaartlagen weer die in combinatie met elkaar verder inzicht geven in plekken waar de opgaves van DAW groter of beperkter zijn. De DAW Viewer brengt alle waterkwaliteit- en waterkwantiteitgegevens bij elkaar, zodat goede analyses gemaakt kunnen worden.

Bezoek waterschappen

In 2017 zijn 15 van de 22 waterschappen bezocht en is de inhoud en de bruikbaarheid van de DAW Viewer besproken. De viewer sluit goed aan op het analysetraject van de waterschappen. Waterschappen ronden in 2018 een bronnenanalyse af voor de Kaderrichtlijn Water (KRW). In die bronnenanalyse wordt ook het landbouwaandeel benoemd.

Waardevolle input onderzoeksinstituten

Naast gesprekken met waterschappen is de DAW Viewer ook besproken met de onderzoeksinstituten Deltares, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Wageningen Environmental Research (WER). Door deze gesprekken en de input die de onderzoeksinstituten leveren kan DAW beter aansluiten op nieuwe onderzoeksresultaten, zoals NUTREND. Ook hebben we maatwerk uitwerkingen ontvangen voor 125 afwateringseenheden op basis van de resultaten uit het

onderzoek "Landbouw en de KRW-opgave voor nutriënten in regionale wateren, Groenedijk cs, 2016". Bovendien zijn uit- en afspoelingsberekeningen van WER in de DAW Viewer opgenomen. De omvang en het effect van de landbouw bijdrage aan de KRW-opgave wordt hiermee scherp in beeld gebracht.

Regionale programmering

Diverse presentaties zijn gehouden voor andere gremia, zoals onderdelen van LTO en de ambtelijke projectgroepen (RAO's) die voor de stroomgebieden van de KRW zijn ingesteld. In 2018 zullen vanuit DAW per waterschap adviezen worden opgesteld waarin de KRW-opgave, het handelingsperspectief vanuit de landbouw en de mogelijke BOOT-maatregelen worden benoemd. Deze adviezen zijn samen met de kaartbeelden uit de DAW Viewer de aanzet voor het gesprek om de urgente gebieden aan te pakken en te komen tot een regionale programmering.

BOOT-lijst in 2017 uitgebreid met meer praktische maatregelen

Al een aantal jaren geleden, in de periode 2010-2015, zijn er voorstellen voor 'watermaatregelen' door een werkgroep van verschillende organisaties opgesteld. Watermaatregelen zijn maatregelen die boeren kunnen nemen op hun bedrijf, met als doel om de waterkwaliteit en -kwantiteit te verbeteren van het grond- en oppervlaktewater. Voorbeelden hiervan zijn: bodembewerking, bemesting, gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en beregening. Deze maatregelen werden in eerste instantie opgenomen in een 'groslijst maatregelen' die later 'de BOOT-lijst' is gaan heten.

In het BOOT-overleg van december 2015 is de lijst voor de eerste keer officieel vastgesteld. Doel van de lijst is niet alleen het weergeven van maatregelen die het agrarisch waterbeheer ondersteunen, maar ook om de provincies bij de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) handvatten te geven welke maatregelen opgenomen kunnen worden in de openstellingsbesluiten voor deze subsidieregeling.

Herziening

In 2017 is de BOOT-lijst grondig herzien en in juni van dat jaar officieel vastgesteld. De lijst wordt breed gedragen. Zo waren in meerdere gezamenlijke overleggen in het eerste halfjaar van 2017 zowel partijen als LTO, de Unie van Waterschappen, verschillende individuele waterschappen, meerdere kennisinstellingen (WUR/Alterra, Deltares, NMI), de ministeries van Infrastructuur

en Water en Economische Zaken, als ook RWS, RVO, de brancheorganisatie van de loonwerkers Cumela, adviesbureau's voor de agrarische sector (Aequator, PPP Agro Advies, Boerenverstand), provincie Noord-Brabant en de Vewin betrokken.

Onderverdeling in thema's

De lijst met 42 maatregelen is uitgebreid tot een lijst van 98 maatregelen waarbij er gezocht is naar een logische samenhang tussen onderwerpen. Er is voor gekozen om een onderverdeling op thema te maken naar:

- 'Managementmaatregelen/instrumenten', die vooral zijn bedoeld om regionale samenwerking tussen agrarische bedrijven te stimuleren en om het management op het eigen bedrijf te verbeteren;

4

- 'Bovenwettelijke investeringen die subsidiabel zijn onder POP3'. De term 'bovenwettelijk' is hier van belang omdat wettelijk voorgeschreven maatregelen niet gesubsidieerd mogen worden. In dit thema zijn maatregelen opgenomen die vanuit het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) gesubsidieerd kunnen worden.

Met het oog op de komende openstellingsbesluiten van de provincies voor subsidie vanuit POP3 hebben diverse deskundigen gekeken welke maatregelen van de BOOT-lijst mogelijk subsidiabel zijn. Daarvoor is achter de tekst van de maatregel een toelichting geschreven of de maatregel al dan niet als 'productief' beschouwd moet worden en onder welk hoofdstuk en paragraaf deze voor een bepaald percentage gesubsidieerd kan worden. Hiermee geeft deze categorie vooral informatie aan medewerkers die met het subsidieprogramma POP3 werken en geeft het agrariërs inzicht in eventuele (gedeeltelijke) financierbaarheid van de maatregelen.

- 'Verbeterd Goede Landbouw Praktijk (GLP/GLP2020)'. Hier staan een aantal voorbeelden van maatregelen in die nu nog niet verplicht zijn op grond van 'Goede Landbouw Praktijk', maar agrariërs wel gestimuleerd worden deze toe te passen. Deze categorie is vooral bedoeld als keuzelijst voor agrariërs om meer of andere maatregelen te treffen dan die strikt genomen verplicht zijn.

De lijst is voor iedereen in te zien via:

<http://agrarischwaterbeheer.nl/document/boot-lijst-maatregelen-agrarisch-waterbeheer>.

Ook in 2018 zal gekeken worden of een herziening van de lijst nodig is.

5

De ontwikkeling van Hydrometra tot de 'Keukentafeltool' Ondersteuning voor het DAW over de inzet van maatregelen

Eén van de manieren waarop aan het DAW gewerkt wordt, is het stimuleren van agrariërs om op het eigen bedrijf maatregelen te nemen. Maar voordat een boer aan de slag gaat, is het belangrijk dat hij inzicht heeft welke bijdrage zijn bedrijf levert aan de emissies en welke maatregelen hierbij passen. Om de bijdrage aan emissies per bedrijf in beeld te brengen is niet zo eenvoudig. Veel boeren hebben land dat afwatert naar dezelfde sloot. Wie is dan verantwoordelijk voor welke bijdrage?

Ontwikkeling ondersteunende tool

In 2017 is aan de kennisinstututen Alterra en Deltares de opdracht verstrekt om een tool te ontwikkelen die op een eenvoudige manier inzicht biedt aan de boer wat zijn bedrijfsprestaties zijn en welke maatregelen voor hem effectief zijn. Dat kan in een gesprek tussen een bedrijfsadviseur en de boer bij de boer thuis, waardoor voor de naam Keukentafeltool (KKT) gekozen is. Op basis van de bedrijfsprestaties kan berekend worden hoe groot de hoeveelheid nutriënten is die van een bedrijf uit- of afspoelt naar het grond- of oppervlaktewater. De routes die hierbij mogelijk gevolgd worden zijn weergegeven in onderstaande figuur.

Opbouw model

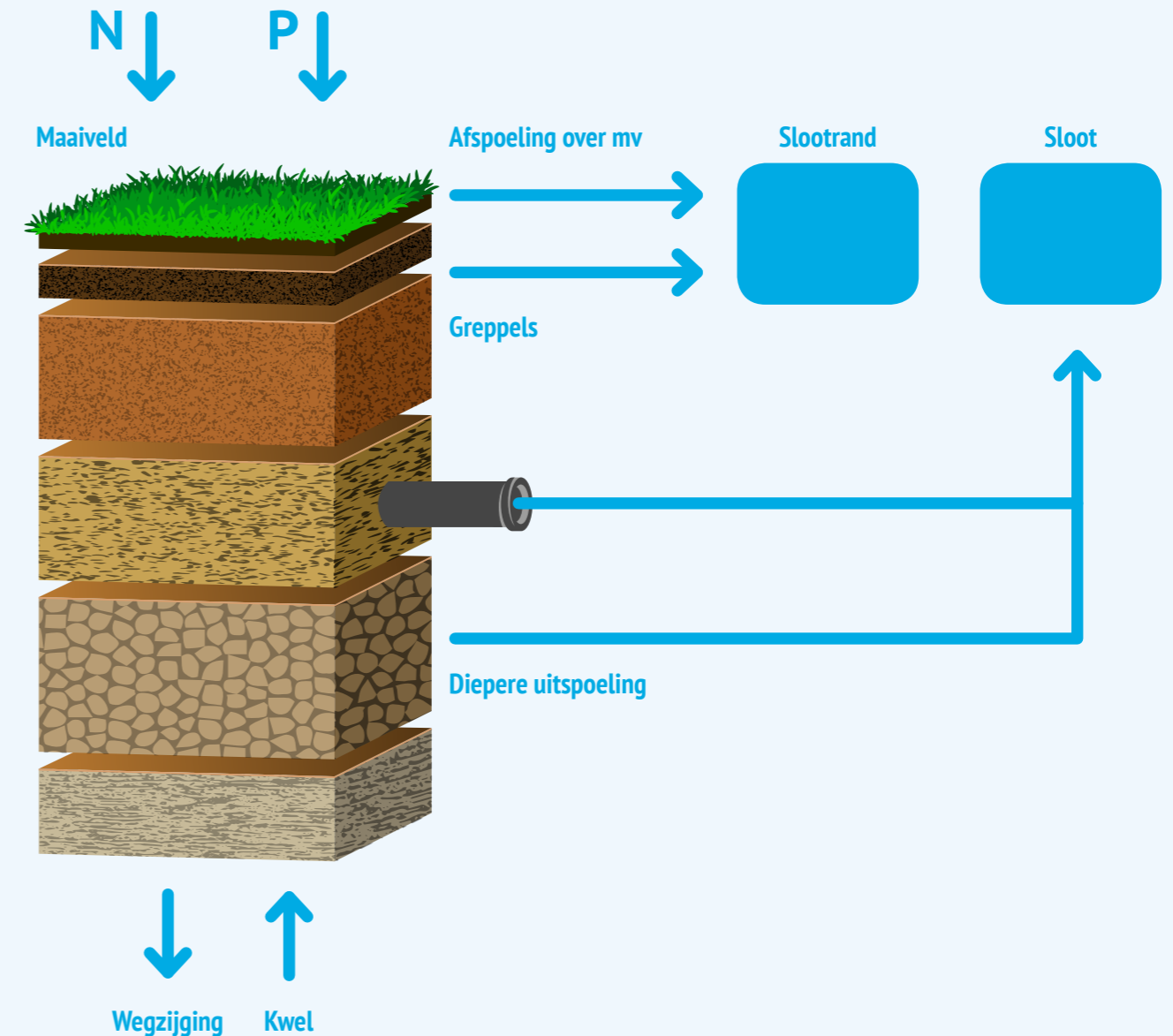
Het model is opgebouwd uit twee onderdelen: Hydrometra en de DAW-verkenner. Hydrometra is al in 2008 door Alterra ontwikkeld om het effect van maatregelen op regionale schaal in te kunnen schatten. Door het model te verfijnen kunnen straks uitspraken worden gedaan op perceel- en op bedrijfsniveau. Met de DAW-verkenner wordt de informatie die met Hydrometra wordt berekend, 'opgeschaald' naar grotere regionale eenheden, zoals deelstroomgebieden of stroomgebieden.

Inzicht voor de boer

Belangrijk onderdeel van het model is dat agrariërs zelf kunnen kiezen uit een lijst van verschillende maatregelen en per maatregel het effect wordt doorberekend. Hiermee kan de agrariër ook het effect van maatregelen met elkaar vergelijken.

Inzicht voor de waterbeheerder

Doordat inzichtelijk wordt wat de effecten van maatregelen op gebiedsniveau zijn, biedt de tool informatie die de regionale waterbeheerders helpt om op termijn gemotiveerde keuzes van maatregelen te nemen voor invulling van de 3e generatie Stroomgebiedsbeheerplannen die voor de Kaderrichtlijn Water opgesteld moeten worden. En daarmee snijdt het mes aan twee kanten: het model geeft gerichte informatie aan zowel de individuele agrariër als aan de waterbeheerder.

6 De Waterkaravaan: Inspireert en verbindt

Eind 2016 is de Waterkaravaan gelanceerd. Het doel is en was helder: waterschappers en agrarisch ondernemers dichter bij elkaar brengen en hen inspireren aan de slag te gaan met werken aan schoner en voldoende water. Hoe doen we dat? Met een drietal hoofdactiviteiten en aansprekende communicatie daarover. Deze hoofdactiviteiten bestaan uit het organiseren van bijeenkomsten, het laten rijden van de Waterkaravaan-bus en het delen van praktijkverhalen over het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) via de website en social media. In 2017 is de Waterkaravaan goed op stoom gekomen. Een vast team met daarin een websitebeheerder en twee communicatieprofessionals heeft onder leiding van een projectleider een plan gemaakt en uitgevoerd.

Meer dan 30 bijeenkomsten

Een belangrijke activiteit van de Waterkaravaan is het organiseren van bijeenkomsten voor boeren en waterschappers. Bijeenkomsten waarin ze kennis kunnen delen of informatie krijgen over inspirerende projecten. In 2017 zijn er meer dan 30 bijeenkomsten georganiseerd over veel verschillende onderwerpen. Dat varieert van een efficiëntere inzet van gewasbeschermingsmiddelen tot nieuwe methoden voor kuubkistenreiniging. Een ding hebben ze gemeen: het gaat over kennisdelen en inspireren rond wateropgaven! In totaal zijn hiermee meer dan 1000 boeren bereikt.

11 ritten met de speciale Waterkaravaan-bus

In 2017 is de Waterkaravaan-bus gelanceerd. Deze bus kan ingezet worden voor excursies naar inspirerende projecten. Het voordeel van het inzetten van deze bus is dat ondernemers en waterschappers gemakkelijk met elkaar in contact komen.

En dat werkt! De bus nodigt uit tot een goede sfeer en de excursies worden gewaardeerd. Dat onderstreept deze uitspraak van een waterschapsbestuurder: "Ik ben fan van de Waterkaravaan-bus. Want, zien is geloven. Als je ziet wat er mogelijk is en wat andere ondernemers allemaal bereiken, dan zegt dat meer dan woorden of foto's. Ik vond het een hele nuttige excursie die mij veel geleerd heeft." De bus toerde onder andere door Brabant, Utrecht, Drenthe en de Achterhoek. Projecten waar de bus gestopt is, zijn onder andere Stroomgebied Baakse Beek, Vredepeel, Spaarwater en Kuubkistenreiniging.

12 praktijkverhalen over verschillende thema's

De bijeenkomsten, de excursies en tips van ondernemers of beleidsmakers brachten de Waterkaravaan op het spoor van 12 inspirerende projecten waarover een praktijkverhaal is geschreven. Deze verhalen zijn gedeeld via de website www.agrarischwaterbeheer.nl, de speciale DAW-facebookpagina en in sommige gevallen in Nieuwe Oogst en via de mediakanalen van partners, zoals LTO Noord en Waterschappen. Er zijn onder andere verhalen geschreven over het succesvolle project Schoon Erf, Schoon Water, slim hergebruik van water en over het bedrijfswaterplan van ondernemer Neppelenbroek.

Vernieuwde website

De website www.agrarischwaterbeheer.nl is in 2017 compleet vernieuwd. Tot het eind van het jaar was de oude site nog in de lucht, maar op de achtergrond is hard gewerkt aan een moderne site. Met deze nieuwe site willen we agrarisch

ondernemers inspireren zelf aan de slag te gaan met waterprojecten. Op de site is informatie over 200 actuele projecten te vinden, is er een uitgebreide projectenkaart en vindt men informatie over wateropgaven per thema. Daarnaast is het mogelijk om met elkaar in gesprek te gaan of vragen aan elkaar te stellen. Uiteraard is er ook plaats voor nieuws, filmpjes en achtergrondverhalen.

40 nieuwe initiatieven

De Waterkaravaan heeft bijgedragen aan een impuls van het DAW. Er zijn in 2017 40 nieuwe initiatieven van de grond gekomen. Uiteraard komen die niet alleen voort uit de Waterkaravaan. Maar alle verhalen en activiteiten hebben wel gezorgd voor meer 'rumoer' rond het DAW en brengen partijen in beweging.

7 Meer bezoekers in 2017 voor www.agrarischwaterbeheer.nl

Op 1 januari 2018 is de nieuwe website gelanceerd. De statistieken in dit jaarverslag geven de bezoekersaantallen van de oude website weer. Het doel voor 2017 was om meer bezoekers naar de site te trekken en er ook voor te zorgen dat ze vaker terugkeerden. Dat is gelukt! Met 13.500 bezoeken hadden we 22,3% meer bezoekers dan in 2016. En ze kwamen ook terug: 35% deed dat. De gemiddelde tijd die ze op een webpagina doorbrachten, was 2 minuten. Dat is ongeveer hetzelfde als in het jaar daarvoor.

Vanaf april stijgende lijn

Opvallend is dat de stijgende lijn te zien is vanaf april. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat we vanaf dat moment meer artikelen en nieuwsberichten hebben geplaatst. De activiteiten van de Waterkaravaan aan het eind van jaar hebben ook bijgedragen aan de hogere bezoekersaantallen. Dat komt ook doordat we vanaf dat moment social media ingezet hebben. Op Facebook en Twitter plaatsten we een korte introtekst over een artikel met een link naar de website.

Merendeel bezoekers komt via Google

59% via het zoeken op Google | 10% via andere websites | 30% rechtstreeks naar de website

Best bezochte pagina: Over DAW

De pagina die het meest bezocht werd, is die met algemene informatie over het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Deze wordt gevolgd door de pagina met het overzicht van de projecten en daarna de pagina met maatregelen.

Best bezochte nieuwsbericht: Fan van de Waterkaravaan-bus

Er is in 2017 een groot aantal nieuwberichten geplaatst. De best gelezen was die over de Waterkaravaanbus: *Fan van de Waterkaravaan-bus*. Een mooie tweede plaats is er voor het artikel *Boeren met bodem en water van start gegaan*. Op de derde plaats zien we weer de Waterkaravaan-bus, maar nu een artikel over de *Waterkaravaan op bezoek in de Achterhoek*.

Deltaplan Agrarisch Waterbeheer

Hogere opbrengst - voldoende en schoon water. Voor de toekomst van onze sector. Dat doen we samen. Kijk hoe.

Precisiebemesting

Bemesting in de 21e eeuw, daar verdienen we geld mee. We hebben de laatste jaren zoveel geleerd. Lees meer of bekijk de video.

D Initiatief uitgelicht

Duurzaam Glashelder

Samen werken aan zuiver water

D Nieuws

22-03-2018 Looftijd debat over waterkwaliteit
Tijds de tweede steerwedstrijd van de Lieve van Waterschappen gingen...

DAW-betrokkenen op excursie in Brabant

8

Op 10 november 2017 vond voor de tweede keer de jaarlijkse DAW-excursie plaats voor alle partijen die betrokken zijn bij de uitvoering van het programma. Dit jaar bezochten wij met de speciale Waterkaravaan-bus twee akkerbouwbedrijven in Brabant, die al verregaande (en bovenwettelijke) maatregelen treffen om hun bedrijfsvoering meer milieuvriendelijk te maken. Op Proefbedrijf Vredepeel kregen we meer inzicht in de verschillende teelt- en milieuaspecten. Vervolgens gingen we op doorreis naar akkerbouwer Harry Geling uit Oploo, die ons meenam in de zoektocht om de consument meer bij de duurzame productie van voedsel te betrekken. Beide bedrijven zijn aangesloten bij de stichting 'Veldleuwerik'.

Door samen te kijken naar de oorzaak van de problemen en de mogelijke maatregelen kan de uitvoering sneller.

Belang samenwerking

Als aftrap gaven het ministerie van IenW, LTO en Kadaster in het kader van de DAW-Impuls ieder een toelichting op het belang van het gezamenlijk optrekken binnen DAW. Jakob Bartelds, voorzitter van LTO Noord, benadrukte daarbij nog eens dat DAW uitgaat van vrijwillige deelname, maar het programma uiteindelijk wel het gewenste resultaat, dus winst voor milieu en de boer, moet opleveren. Peter Heij van het ministerie van IenW vond vooral de gedeelde analyse van de DAW-aanpak waardevol. Door samen te kijken naar de oorzaak van de problemen en de mogelijke maatregelen kan de uitvoering sneller. Frank Tierolff vulde aan dat het Kadaster graag haar kennis inzet voor een belangrijke maatschappelijke opgave als DAW.

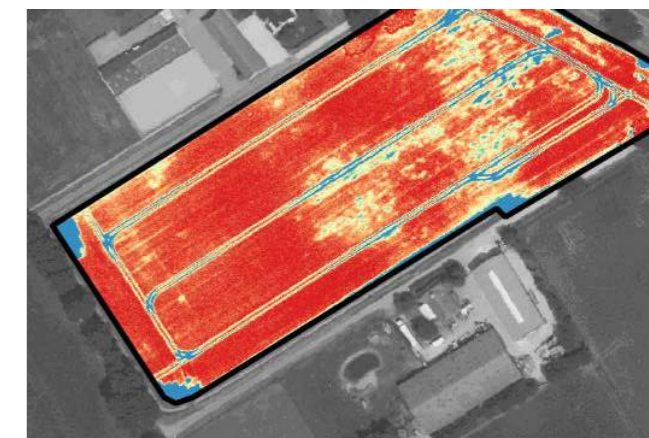
Milieuvriendelijke teelt

Het Proefbedrijf Vredepeel presenteerde hoe ze in de loop der jaren hebben toegewerkt naar het verlagen van de N-belasting van 160mg/L naar rond de 50mg/L N bij een geïntegreerde, meer milieuvriendelijke teelt. Daarbij gaven ze wel aan dat met de huidige maatregelen 50 mg/L wel het maximaal haalbare is op de lokale zandgrond(en). Tijdens een rondrit over het bedrijf werden de verschillende teeltsystemen toegelicht, waaronder maatregelen als onderzaai van gras bij mais en teelt op substraat/glaswol. Het proefbedrijf besteedt veel aandacht aan het bepalen van het effect van organische stofaanvoer op opbrengst, nitraatuitspoeling en bodemkwaliteit. Op de percelen worden verschillende hoeveelheden effectieve organische stof aangevoerd, variërend van 1000kg EOS/ha/jr tot 3000 kg EOS/ha/jr. Uit de resultaten blijkt dat bij toevoegen van 3000 kg EOS/ha/jr de gewasopbrengsten stijgen.

Drie principes

Na de lunch vertrok een volle Waterkaravaan-bus naar het bedrijf van akkerbouwer Harry Geling.

Op een ondergrond van zand tot leemhoudend zand hanteert Harry drie principes: gezonde vruchtwisseling, een lage teelfrequentie (1 op 6) en een maximale aanvoer van organische stof. Geling gebruikt een combinatie van techniek en natuur. Met behulp van vliegtuigbeelden worden ziektes snel opgespoord en met een bodemvochtsensor en computergestuurde regenhaspel wordt in zones berekend. Brede akkerranden zorgen voor minder drift naar de sloot. Groenbemesters na de teelt zorgen voor minder uitspoeling en bodemstructuurverbetering door toevoeging van organische stof. Dat de akkerbouwer belang hecht aan een duurzame bedrijfsvoering blijkt uit de opmerking dat het investeren in een groenbemester zich niet direct datzelfde jaar uitbetaalt, maar wel in de jaren daarna voordeel oplevert door een hogere bodemvruchtbaarheid en hierdoor hogere opbrengst.

Vliegtuigbeeld: Harry Geling >

9 Samenwerking stimuleert

Zoals het Jaarverslag 2016 al aangaf, neemt de samenwerking tussen agrariërs en waterschappers toe. Ook in 2017 zette deze tendens zich voort. Deze samenwerking richt zich vooral op het vergroten van de kennis van beide partijen over de effecten van agrarische bedrijfsvoering op het watersysteem. Deze kennisdeling is veelal de opstap naar een gezamenlijk project. Beide partijen zetten zich in om de toegang van boeren in projecten tot de stimuleringsgelden van POP3, provincie en waterschappen, zo laagdrempelig mogelijk te maken.

Hiernaast is slechts een kleine greep weergegeven uit de samenwerkingsvormen die in het kader van het agrarisch bodem- en waterbeheer zijn gevormd. Om onze doelen te bereiken, moeten we naar een forse toename van het aantal deelnemende agrariërs. Samenwerken is daarbij essentieel, zowel onderling, met de keten als met de overheid.

Regionale regelingen

Een voorbeeld hiervan is de totstandkoming van de regionale regeling voor agrarisch waterbeheermaatregelen bij Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en Waterschap Amstel, Gooi en Vecht.

Soortgelijke regelingen zijn inmiddels ook tot stand gekomen in Drenthe en in Overijssel. Een goede samenwerking tussen provincie, waterschappen en LTO maakte dit mogelijk.

Waterpakketten

Via het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer kunnen boeren ook pakketten afsluiten voor waterbeheer. Een waterpakket vormt een logische aanvulling op de management- en investeringsmaatregelen op het boerenbedrijf die vanuit het DAW worden gestimuleerd. Het supportteam ondersteunt het Interprovinciaal Overleg (BIJ12) om deelname door boeren aan deze regeling te stimuleren.

Stichting Veldleeuwrik

Binnen de Stichting Veldleeuwrik werken 370 telers aan een duurzame bedrijfsvoering. Goed water- en bodembeheer zijn hierin belangrijke duurzaamheidscriteria. Dit vormen ook speerpunten binnen DAW. De deelnemers aan Veldleeuwrik zijn daarmee goede ambassadeurs voor het agrarisch bodem- en waterbeheer. Tijdens een DAW-excursie op 10 november gaf akkerbouwer en deelnemer Harry Geling in Oploo hiervoor reeds het bewijs.

Vruchtbare Kringloop

De Vruchtbare Kringloopprojecten in Gelderland, Overijssel, Noord Nederland en Noord-Holland baseren hun succes ook grotendeels op de onderlinge samenwerking tussen melkveehouders. De deelnemers werken op hun bedrijf aan het sluiten van onder andere de mineralenkringloop. Ze treffen elkaar periodiek in studiegroepen, waar ervaringen en resultaten worden uitgewisseld en besproken. Juist deze samenwerking vergroot ieders kennis en leidt tot betere resultaten. Ook de waterschappen vervullen in deze samenwerking een stimulerende rol. Naast boeren en waterschap werken in dit project ook een aantal belangrijke ketenpartners mee, zoals ForFarmers, FrieslandCampina, Vitens en Rabobank.

De succesfactoren van het Friese project Schoon Erf, Schoon Water

Het project 'Schoon Erf, Schoon Water' in Friesland telt maar liefst 1600 deelnemers. Dat het project zo'n groot succes zou worden, had niemand durven dromen. 'Dit is een geweldige stap in de goede richting naar schone erven', zegt Marian Jager, lid van het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân. Wat maakt dit project tot zo'n groot succes?

Hans Kroodsmma, melkveehouder in het Friese Jannum, is een van deelnemers aan het project. Vorig jaar op een regiobijeenkomst van LTO Noord hoorde Kroodsmma voor het eerst van het project 'Schoon Erf, Schoon Water' en meldde zich gelijk aan. 'Tijdens de bijeenkomst werd de uitnodiging gedaan om deel te nemen. Niet met de insteek vanuit het Wetterskip om te handhaven, maar juist om te kijken wat de staat is van het erf en advies op maat te geven. Dat sprak mij aan.'

Adviseurs

Het project is een initiatief van LTO Noord, Wetterskip Fryslân, Agrarische Jongeren Friesland en NMV en wordt mede gefinancierd door de provincie Fryslân. Deelname bestaat uit een startbijeenkomst en een individueel bedrijfsbezoek met twee adviseurs. 'We doen dit alles vanuit een positieve insteek', zegt Jager. 'We willen niet met het vingertje wijzen, maar juist onderling begrip creëren. Zo onthouden we ons van handhaving bij deelnemers gedurende de projectlooptijd. Wel vragen we van de deelnemers om de opgestelde maatregelen op het erf door te voeren, waarbij we aan het einde van het project langskomen met een steekproefsgewijze controle. Zo houdt de sector de regie in handen en voldoet aan de wet- en regelgeving.'

Stimuleringsbijdrage

Ook krijgt elke deelnemer een stimuleringsbijdrage van 1.000 euro. Voor melkveehouder Kroodsmma is dit mooi meegenomen, maar zeker niet zijn grootste drijfveer. 'Met deze bijdrage kan ik meer aanpassingen doorvoeren, maar dit is niet de belangrijkste reden dat ik meedoe. Ik vind het prettig dat ik nu gepast advies krijg en met het doorvoeren van maatregelen kan voldoen aan de wet- en regelgeving.'

Maatregelen

In 2015 heeft Kroodsmma zijn stal gerenoveerd en het erf opnieuw verhard. Bij de renovatie heeft hij zoveel mogelijk rekening gehouden met het voorkomen van afspoeling van schoon water richting de mestput. 'Achteraf was het nog beter geweest als ik het Wetterskip bij het aanleggen van het erf al had benaderd, maar voor mij was de drempel toen te groot om dat te doen. Een deel van de maatregelen die ik nu neem, hadden anders voorkomen kunnen worden. Naar aanleiding van de adviezen uit het project heb ik bijvoorbeeld een goot laten aanleggen naar de mestput voor een betere afvoer van het water', zegt Kroodsmma.

Bewustwording

Marian Jager merkt op dat boeren steeds bewuster worden wat een schoon erf is en wat daarvoor nodig is. 'Boeren dachten in het verleden dat er grote investeringen nodig waren, en dat willen ze niet. Maar bij een schoon erf gaat het met name om het veranderen van gedragscomponenten, waarbij kleine ingrepen vaak al voldoen. Ik zie niet alleen een spin-off bij de boeren zelf, maar ook bij zijn erfbetreders. Zo willen bijvoorbeeld aannemers en toeleveranciers, die betrokken zijn bij het verbouwen of uitbreiden van het erf, nu ook producten leveren die 'schoon erf proof' zijn.'

Schoolvoorbeeld

Het project is een mooi schoolvoorbeeld voor andere DAW-projecten. 'We merken dat er met veel interesse uit andere gebieden naar ons project wordt gekeken. Een project met deze omvang is uniek in Nederland. Er zijn nog genoeg uitdagingen als je het hebt over het verbeteren van de waterkwaliteit. Maar met dit project zetten we een mooie stap vooruit en we hopen dat er nog veel succesvolle projecten volgen', besluit Jager.

Naar aanleiding van gesprekken op initiatief van SMK, een organisatie die keurmerken en procedures voor certificatie ontwikkelt, en adviespartner Brooswater, bleek er bij het agrarische bedrijfsleven, waterschappen en de overheid behoefte aan een certificatieschema voor een emissieloos erf. Vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water is het doel dat in 2027 de emissie naar het oppervlaktewater nihil is. In opdracht van LTO hebben SMK en Brooswater de Maatlat Schoon Erf ontwikkeld. Deze opdracht is medegefinancierd door LTO Noord Fondsen, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en alle waterschappen. Dat laatste is uniek en geeft aan dat ook de waterschappen het belang van Maatlat Schoon Erf onderschrijven. De Maatlat Schoon Erf richt zich nu op veehouderij- en akkerbouwerven. In 2019 zal deze uitgebreid worden voor gespecialiseerde teeltbedrijven, bijvoorbeeld bollen- fruit- en boomteelt.

Criteria maatregelen

Met de Maatlat Schoon Erf kunnen agrariërs zich laten certificeren en kan de overheid het emissieloze erf fiscaal ondersteunen. Zo zijn de investeringen die boeren doen, opgenomen in de MIA/Vamil regeling. Dit betekent dat de agrariër de investering vanwege het positieve effect op het milieu grotendeels kan aftrekken van de belasting. Er zijn criteria opgesteld waaraan maatregelen op het erf moeten voldoen, onder meer op het gebied van de emissies van mest uit voederopslag, afvoer van hemelwater en emissies bij het reinigen van werktuigen. Ook investeringen in 'slimme transportroutes' voor het vee komen

in aanmerking, bijvoorbeeld het voorkomen dat reguliere routes het koe-pad kruisen en het beperken van routes waar emissies optreden. Overigens blijft het schoonhouden van erven ook bij goed aangelegde erven altijd belangrijk.

Digitale erf-scan

Om de wenselijkheid van bepaalde maatregelen in kaart te brengen, kunnen agrariërs een digitale erf-scan invullen. Hiermee zien zij in een oogopslag waar mogelijkheden liggen om de belasting van het oppervlaktewater verder te verminderen. In overleg met een certificerende instantie wordt een plan gemaakt welke maatregelen een boer kan nemen om in aanmerking te komen voor een certificaat Schoon Erf. De ondernemer krijgt dan een voorlopig certificaat en twee jaar de tijd om zijn investeringen uit te voeren. Na twee jaar wordt gekeken of het erf daadwerkelijk emissiearm is en krijgt hij een definitief certificaat.

Verbinding met DAW

De Maatlat Schoon Erf sluit naadloos aan op het DAW. Een grote groep agrariërs wil bewust en zorgvuldig met zijn bodem en water omgaan. Het zijn immers belangrijke productiemiddelen. Verontreiniging van bodem of water is dus ook een zorg voor de boer. De boer wil weten welke concrete maatregelen hij kan nemen. Die worden nu integraal bij elkaar gebracht in de Maatlat Schoon Erf.

Maatlat Schoon Erf

Vanaf 1 januari 2018 is de Maatlat Schoon Erf van kracht geworden. Hoofddoel van dit certificaatsysteem is om investeringen te stimuleren die emissies voorkomen uit mest, urine, compost, reinigingsmiddelen, gewasbescherming en veevoer. Door allerlei slimme maatregelen te nemen die op elkaar aansluiten, kan een agrariër zijn emissie drastisch terugbrengen. En daardoor krijgt heel Nederland schoner oppervlaktewater.

1 2 Project 'Schoon erf, schone sloot' werkt aan emissievermindering bloembollenerven

In Noord-Holland, Zuid-Holland en Flevoland hebben de waterschappen normoverschrijdende gehalten aan gewasbeschermingsmiddelen die in de bloembollenteelt worden gebruikt aangetroffen. Uit de analyse van de resultaten blijkt dat het met name gaat om middelen die op het erf worden gebruikt bij het ontsmetten van de bloembollen voor planten. 'Het was tijd voor actie. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is met ondernemers in de kop van Noord-Holland in gesprek gegaan. Vervolgens hebben ze ook (toe)leveranciers, handelaren en adviseurs erbij gehaald om te kijken waar de problemen zitten, wat de oorzaak hiervan was en welke maatregelen genomen konden worden. Zo is in 2013 het project 'Schoon erf, schone sloot' van de grond gekomen', zegt projectleider Peter Knippels van het KAVB.

'Het project bestaat uit een tweetrapsraket', vervolgt Knippels. 'Stap één is ondernemers bewust maken van normoverschrijdingen en hun eigen rol daarin. Door metingen in de sloot en het erfputje op het bedrijf, zien ze ook wat hun bijdrage was aan de emissies. De tweede stap is vervolgens het toepassen van passende maatregelen om normoverschrijdingen te verminderen.' Het project begon met een pilot in Noord-Holland, waarin 10 deelnemers begeleid werden. Met succes, want na de pilot werd er 80 procent minder normoverschrijdingen gemeten in de erfput. Inmiddels heeft het project zich uitgebreid naar Zuid-Holland, Flevoland en de Zuid-Hollandse eilanden en doen er 100 ondernemers mee.

Erfemissiescan

Bloembollenteler Rudolph Uittenbogaard uit Noordwijkerhout is een van de deelnemers aan het project in Zuid-Holland. 'We zijn net van start gegaan. Ik heb eerst een erfemissiescan ingevuld, waaruit blijkt welke verbeteringen er mogelijk zijn om emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater op mijn erf te verminderen. Vervolgens keek ik welke maatregelen inpasbaar zijn op mijn bedrijf. Een handig instrument, die elke bloembollenteler kan invullen. Een van de maatregelen die ik toepas, is het plaatsen van een speciale mat van honingraat voor de dompelbak. Als je hier met een heftruck overheen rijdt, heb je veel minder aanraking met de vloer en verspreid je geen gewasbeschermingsmiddelen.'

Geen normoverschrijdingen

Op het bedrijf van Uittenbogaard zijn door het waterschap in december de eerste metingen gedaan. 'Alles wat gemeten is, zit onder de norm, dus we zijn op de goede weg. Binnenkort komen we met alle deelnemers in dit gebied bij elkaar om de meetresultaten van het waterschap in zijn totaliteit te bespreken. Aandachtspunten worden dan besproken en ervaringen gedeeld.'

Grote uitrol

De grote uitrol van het project naar de andere provincies startte in 2016. 'Het was niet moeilijk om deelnemers te vinden. Er is veel gecommuniceerd over het project en de bijbehorende maatregelen en ondernemers informeren elkaar er ook over. Bovendien zijn bloembollentelers zich bewust van de urgentie van een schoon erf. Als er middelen gevonden blijven worden in het oppervlaktewater, is de kans groot dat ze deze middelen in de toekomst niet meer mogen gebruiken of dat er beperkingen op het gebruik komen,' zegt Knippels. 'En bollentelers zijn van nature innovatieve mensen en willen duurzaam ondernemen. Door het juist bij de bron, op het bedrijf zelf aan te pakken, kunnen we als sector een grote stap zetten in het verbeteren van de waterkwaliteit.'

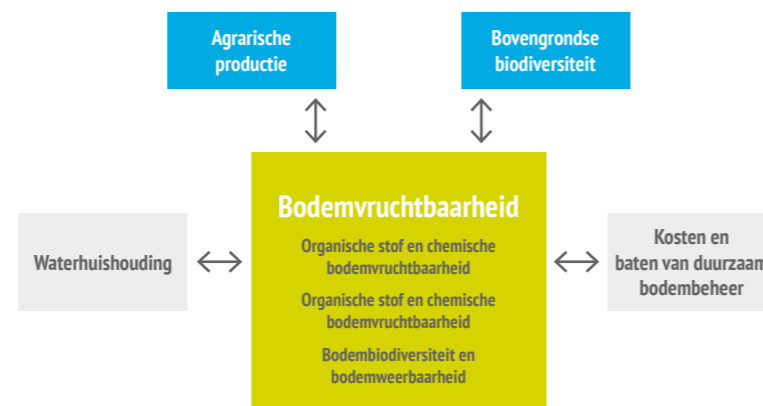

13 Belang van de bodem

Met vetgedrukte koppen kondigden diverse nieuwsmedia in 2015 het door de Verenigde Naties uitgeroepen 'Jaar van de bodem' aan. Allerlei organisaties brachten het onderwerp 'bodem' op verschillende manieren onder de aandacht.

Maar waarom is die bodem toch zo belangrijk?

In de 'Bodemnotitie' die door het DAW is geschreven, is een figuur opgenomen die duidelijk laat zien wat het belang van de bodem is. Bodemvruchtbaarheid is 'de centrale spil' die bepalend is voor bijvoorbeeld de agrarische productie. Maar er is wel sprake van tweerichtingsverkeer: als de bodemvruchtbaarheid op orde is levert dat een goede agrarische productie op, maar als er op een verkeerde wijze geteeld wordt, neemt de bodemvruchtbaarheid af. En zo geldt dat ook voor de andere factoren. In bijgaand verhaal van melkveehouder Kievit wordt duidelijk dat het 'theoretische plaatje' zoals hiernaast afgebeeld is, in de praktijk ook zo werkt.

Melkveehouder Kievit: 'Met goed bodembeheer is winst te halen'

In het demonstratieproject 'Grondig Boeren met Mais' in Drenthe werken Wageningen University & Research en bedrijfsleven samen aan alternatieve duurzame teeltmethodes voor gangbare maïsteelt in Drenthe. Melkveehouder Kievit uit Bunne is een van de negen satellietbedrijven die deelnemen aan het project. "De reden dat ik meedoe, is dat ik graag de bodemkwaliteit wil verbeteren. Met goed bodembeheer is winst te halen."

"Ik ben op mijn percelen gaan experimenteren met onderzaai van verschillende grassoorten en klaver. Ook proberen we zoveel mogelijk organisch materiaal aan te voeren op het maisland en zijn we dit jaar begonnen met het telen van voederbieten om meer vruchtwisseling te krijgen. Dit alles om het bodemleven maximaal op te bouwen."

Geduld

Geduld is volgens Kievit het toverwoord bij goed bodembeheer. "Het is bijvoorbeeld belangrijk om vroegere maisrassen te zaaien, in combinatie met onderzaai van gras en de grond niet te diep los te maken. Dat scheelt enorm in de draagkracht van de bodem tijdens de oogst. Ik was eerst ook voorstander van latere maisrassen, omdat deze veel opbrengst geven. Maar dat gaat drie jaar goed en het vierde jaar betaal je het leergeld. Met vroegere rassen duurt het een paar jaar voordat je resultaat ziet. Maar dan heb je ook wat en daar wordt de bodem beter van."

Minimale grondbewerking

Ook bewerkt de melkveehouder niet of nauwelijks zijn grond. Zo is hij gestopt met ploegen. "Ik merk bij collega's dat er nog veel weerstand is om niet meer te ploegen. Dit hebben we tenslotte altijd zo gedaan en na het ploegen liggen de percelen er mooi schoon bij. Als je niet ploegt, ziet het land er veel ruiger uit na het inzaaien van mais. Maar je bodemleven profiteert hier echt van."

"Zo neemt de hoeveelheid vaste mest toe op de melkveebedrijven door het gebruik van grote strohokken in de transitieperiode. Deze mest kan je mooi gebruiken voor op je maisland om de bodemvruchtbaarheid op te krikken. Ga de mest dan niet onderploegen, maar laat het er bovenop liggen. De wormen moeten hun 'voedsel' in de toplaag vinden. Als je het omploegt, verlies je deze functie. Door de mest er bovenop te leggen, neemt de wormenpopulatie toe en heb je minder last van water op het land", adviseert Kievit.

Nauwelijks nitraatuitspoeling

Uit de resultaten van het project blijkt dat alternatieve teeltsystemen bijdragen aan een verbeterde bodemkwaliteit. "Ik merk dat mijn bodem weerbaarder wordt. Ondanks dat het nu een natte periode is, heb ik bijvoorbeeld geen water op mijn land staan", zegt de melkveehouder. Tijdens een rondgang eind november langs vier verschillende satellietbedrijven werd door waterschappers van het Waterschap Hunze en Aa's een nitraatattest gedaan in het grond- en slootwater. "De uitspoeling van nitraat was minimaal. Veel bodemleven draagt hier zeker aan bij. Wat soms vergeten wordt, is dat niet alleen iets 'groens', maar ook het bodemleven mineralen als stikstof opneemt. Kortom: probeer het vlieg wiel aan de gang te krijgen. Het verbeteren van de bodem is niet alleen goed voor het milieu, maar levert uiteindelijk ook een hogere opbrengst op", besluit Kievit.

DAW belangrijk in 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn

14

Op 22 december 2017 verstuurde de minister van LNV het 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn naar de Tweede Kamer. Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer wordt in het Actieprogramma herhaaldelijk genoemd als een belangrijk instrument om de doelen van de Europese Nitraatrichtlijn te halen. Daarmee is het DAW een prominent onderdeel van het 6e actieprogramma nitraat. Dat is geen verrassing. Ook in het regeerakkoord van dit kabinet wordt het DAW genoemd.

Actieprogramma nodig voor derogatie

Het 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn is een maatregelenpakket voor de agrarische sector waarmee Nederland stappen moet zetten om te voldoen aan de Europese Nitraatrichtlijn. De Europese Nitraatrichtlijn verplicht de lidstaten om actieprogramma's op te stellen en deze elke vier jaar te herzien. De lidstaten moeten daarbij aangeven welke maatregelen zij nemen om de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater te verbeteren. Het 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn geldt voor de periode 2018-2021. De maatregelen in het actieprogramma bouwen voort op de maatregelen die in de voorgaande actieprogramma's zijn ingezet. Het 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn is ook de basis voor het aanvragen van een nieuwe derogatie. De Europese Nitraatrichtlijn gaat nu uit van een maximale gift van 170 kg N/ha door toediening van dierlijke mest. Daarop kan derogatie worden verleend. Dat verzoek moet de lidstaat wel onderbouwen door aan te tonen dat voldaan kan worden aan de normen van de Europese Nitraatrichtlijn. Op basis van de voorgaande Actieprogramma's heeft de Europese Commissie Nederland telkens – zij het onder strikte voorwaarden - derogatie verleend van 230 tot 250 kg N uit dierlijke mest op grasland.

Uitwerking via DAW

Uit de evaluatie Meststoffenwet 2016 blijkt dat de waterkwaliteit in Nederland de afgelopen decennia aanzienlijk is verbeterd. Echter er komen volgens het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) op regionaal en lokaal niveau nog waterkwaliteitsproblemen voor die samenhangen met de mate en de aard van het gebruik van stikstof en fosfaat in de landbouw. Veel van deze problemen zijn specifiek. Het PBL gaf aan dat het generiek aanscherpen van regels, zoals bijvoorbeeld de gebruiksnormen, daarom weinig verbetering opleveren. Daarentegen ondervinden ondernemers wel grote gevolgen door extra kosten en verlies van opbrengst. Het kabinet heeft op aandringen van LTO Nederland dan ook besloten om het actieprogramma meer toe te spitsen op specifieke gebieden en grondsoorten, teelten en landbouwpraktijken. Ook wil het kabinet de agrarische ondernemers meer ruimte geven voor vakmanschap en het stimuleren van de 'goede landbouwpraktijk'. Daarnaast wijst het kabinet op de bestuursovereenkomst die de provincies (IPO), drinkwaterleidingbedrijven (VEWIN) en LTO in december 2017 hebben gesloten voor 40 grondwaterbeschermingsgebieden waar nog een flinke opgave aan de orde is. Ook die maakt deel uit van het 6e Actieprogramma Nitraatrichtlijn. De uitwerking vindt plaats via het DAW. Daarmee heeft het DAW nog meer gewicht gekregen. De resultaten die via deze DAW-aanpak worden bereikt hebben een grote invloed op het opstellen van het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Waarschijnlijk wordt dan opnieuw een verzoek gedaan om derogatie. De vrijwilligheid die deelname aan DAW-projecten kenmerkt is dan ook allesbehalve vrijblijvend.

Het subsidieprogramma POP3, de rol van de provincies en de Adviesgroep Water

15

Voor een aantal maatregelen die vanuit het DAW geïnitieerd worden, is middels het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie via het 3^e Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) geld beschikbaar. Een wijziging in POP3 ten opzichte van het daaraan voorafgaande POP2 is dat de toekenning van subsidies die voor het DAW van belang zijn niet meer centraal via de Rijksoverheid wordt uitgevoerd, maar via 'Provinciale openstellingsbesluiten'.

Daarmee zijn met ingang van het POP3 de provincies verantwoordelijk voor de uitvoering van het plattelandsontwikkelingsprogramma. Voortgang van deze uitvoering is geregeld onderwerp van het bestuurlijk overleg dat de 4 landsdelen met de minister van LNV hebben. Ten behoeve van dit overleg is voor een efficiënte en tijdige besteding van beschikbare middelen voor water een Adviescommissie ingesteld bestaande uit medewerkers van provincies, waterschappen, de Unie van Waterschappen, LTO en de ministeries van LNV en IenW waarvan het Regiebureau POP het secretariaat vervult.

Ervaringen uitwisselen en rapportages opstellen

In deze Adviescommissie worden ervaringen met de uitvoering van het POP voor water uitgewisseld en de rapportage opgesteld die in het overleg met de minister van LNV besproken wordt. Door afstemming in deze commissie is bijvoorbeeld afgesproken dat voor de verantwoording voor het POP de door het DAW-supportteam opgestelde database van DAW-projecten en initiatieven wordt gebruikt. Hierdoor neemt eenduidigheid in rapportages toe waardoor de inzet op DAW beter in beeld wordt gebracht en nemen administratieve lasten af doordat deze database door alle bestuurslagen gebruikt wordt.

POP 3 Waterdag

Op initiatief van deze adviesgroep heeft op 6 juni 2017 met medewerking van het LEF-Future center van Rijkswaterstaat een geslaagde en goed bezochte

'POP3 Waterdag' plaatsgevonden. Tijdens deze dag zijn er diverse workshops gewijd aan de ingewikkelde voor POP geldende procedures en de regionale samenwerking tussen bij het DAW betrokken partijen zoals de provincies, waterschappen, LTO en DAW-coördinatoren.

Uit het nawoord van het verslag van deze dag: Duidelijk werd dat laagdrempelig contact tussen mensen achter organisaties veel onduidelijkheid en onbegrip kan wegnemen. De sfeer van saamhorigheid houdt niet op bij deze bijeenkomst, namen de deelnemers zich voor aan het eind van de dag.

En zoals Charles Hussels, de voorzitter van de Adviesgroep het verwoordde: "We hebben elkaar in de ogen gekeken, nieuwe inzichten opgedaan en nuttige contacten gelegd. Laat het hier niet eindigen. Pak het op en gebruik het, zodat de mensen achter de projecten en de regels er samen een succes van kunnen maken,"

De in deze workshops en overleggen opgetekende aanbevelingen voor effectieve uitvoering van het POP3, worden door partijen verder uitgewerkt en in het overleg tussen de landsdelen en de minister van LNV besproken.

Een digitaal verslag van de 'POP3 Waterdag' vindt u via:

<https://sway.com/uk1Rgfs44lyKNzC9?ref=Link&loc=play>

16 Intentieverklaring Delta-aanpak: een extra impuls voor DAW

In november 2016 hebben ruim twintig partijen, waaronder de ministeries van IenW en LNV, de Unie van Waterschappen, IPO en LTO Nederland, in de Intentieverklaring Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater afgesproken om een extra impuls te geven aan het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). Deze DAW-impuls beoogt een versnelde realisatie van de doelen van DAW door de samenwerking van agrariërs en waterbeheerders te versterken en regionaal maatwerk mogelijk te maken. Het BOOT heeft de gewenste DAW-impuls uitgewerkt en voorgelegd aan het Bestuurlijk Overleg van de Delta-aanpak, die op 3 november 2017 hieraan hun goedkeuring gaven.

Deze DAW-impuls beoogt een versnelde realisatie van de doelen van DAW door de samenwerking van agrariërs en waterbeheerders te versterken en regionaal maatwerk mogelijk te maken.

Het jaar 2016: toename van initiatieven

Er is behoefte aan het verbinden van de lopende en nieuwe DAW-initiatieven met de regionale wateropgaven. Momenteel is dit slechts in een beperkt aantal gebieden aan de orde. Hierdoor ontbreekt het overzicht op de voortgang van DAW en de mate waarop met deze aanpak ook daadwerkelijk de doelen worden bereikt. Bovendien is het programma op het punt aangekomen om naast de 'early adaptors' nu ook de volgende, grote groep van ondernemers te bereiken.

Knelpuntgebieden

Daarom is een impuls nodig die inzichtelijk maakt waar de knelpuntgebieden liggen en welke maatregelen hierbij passen. Op deze manier wordt een invulling gegeven aan regionaal maatwerk, om via goed ondernemerschap tot oplossingen te komen. Een impuls die het DAW-programma een duidelijk kader geeft, inspanningen inzichtelijk maakt en daarmee sturingsmogelijkheden biedt op het resultaat.

De extra DAW-impuls levert in 2020 op:

1. Regionale Uitvoeringsprogramma's van landbouw en waterbeheerder zorgen samen voor het inzichtelijk maken van knelpuntgebieden met een transparante duiding van de opgave, een overzicht van uit te voeren maatregelen en een bijbehorende planning.
2. Sectorale Uitvoeringsprogramma's voor de overige gebieden op basis van een uitwerking van de "goede landbouwpraktijk" per teelt.
3. Bedrijfsplannen Bodem en Water, die per agrarisch bedrijf de opgave op bedrijfsniveau aangeven en de uit te voeren maatregelen.

We doen dit in vier stappen:

1. Versterken verbinding agrariërs en waterbeheerders, wat moet leiden tot kennis van de relatie tussen watersysteem en eigen bedrijfsvoering en het eigen handelingsperspectief (2017 - 2018).
2. Agrariërs en waterschappen formuleren samen de regionale (water)opgaven voor de landbouw en waterschap: overeenstemming over op te lossen problemen (eerste beeld 2018 - gereed 2019).
3. Agrariërs en waterschappen bepalen samen de kansrijke maatregelen per bedrijf en gebied: de mogelijke maatregelen in beeld (eind 2019).
4. Uit te voeren maatregelen vastleggen in uitvoeringsprogramma's per gebied, bedrijfsplannen bodem en water en bestuursovereenkomsten: afspraken maken over planning van te nemen maatregelen (eind 2020). Borging van de afspraken via bestuursovereenkomsten of samenwerkingsovereenkomsten (eind 2021).

Versterken uitvoering

De lopende DAW-initiatieven gaan door en er worden nieuwe initiatieven genomen om de uitvoering te versterken. Dit biedt ook de mogelijkheid hiervan te leren. Verder wordt gebruik gemaakt van de regionale en nationale analyses die worden uitgevoerd in het kader van de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater en als voorbereiding van het 3e Stroomgebiedbeheerplan.

Gebiedsprogramma's

Met deze impuls kan het DAW-programma zich meer focussen op de gebieden of locaties waar de wateropgave prominent is. De aanpak wordt vastgelegd in gebiedsprogramma's.

Als eerste is dit in gang gezet voor gebieden waar normen uit de Nitraatrichtlijn worden overschreden en kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden (40 locaties). In 2018 wordt vastgesteld om welke andere knelpuntgebieden het zal gaan en in 2019 is er een landsdekkend beeld van de opgaven.

Impuls DAW: naar uitvoeringsprogramma's en bedrijfsplannen per gebied

Colofon

Titel

Jaarverslag Deltaplan Agrarisch Waterbeheer 2017

Concept en redactie / In opdracht van

Kernteam DAW

Interviews en tekstredactie

Projecten LTO Noord

Foto's

Ella Tilgenkamp en Anne van der Woude

Vormgeving

Conceptum Genemuiden

Drukwerk

Kadaster

Datum

April 2018

www.agrarischwaterbeheer.nl

